

*The purpose of scientific research is to outline the methodological approaches and principles that form the basis of training students of higher education through the course "Scientific communications in professional activity". Forms of practical work with applicants are defined and the manner in which the specific competencies of the course are integrated with competencies related to other educational programs of applicants have been characterized. The research involves the methods of content analysis, distributive analysis of linguistic material, general scientific methods (analysis, synthesis, systematization, generalization). **Result.** SCPA is an important component of the educational trajectory of modern students. It combines linguistic orientation with general skills in the project implementation, in which it is important to be able to represent one's own achievements. The course is a relevant factor in the formation of ideas about the principles of work in the discourse of academic integrity, and at the same time it helps to effectively and qualitatively systematize the results of activities, to inform partner communities (donors, grant-makers, state institutions, etc.) about them in order to achieve the goals. SCPA outlines not only linguistic skills and business communication skills, but also provides an opportunity to look at work results from a detached and impartial perspective, identify strengths and weaknesses, better prepare for the dissemination of one's ideas and gain support in the professional community. **Conclusions.** SCPA requires substantive differentiation depending on the educational direction of the applicants. It is important to adapt the content of SCPA to the practical needs and requests of the future specialists. During practical classes, it is necessary to move away from the project activity in order to help the applicants to improve their own work for its further presentation in the environment of partners, sponsors, etc. It is necessary to use contemporary methods aimed at strengthening the competitiveness of young people in the labor market. Tasks explicated in the content body of the course should correspond to contemporary knowledge paradigm of business, technology, economic and financial activity in today's world and at the same time be adapted according to the direction of training. Therefore, SCPA is an important component of the contemporary educational trajectory, the content modules of which can incorporate tasks that are important for the formation of professionally successful young people who are able to effectively and efficiently present the results of their own project activities.*

Keywords: competitiveness in the labor market; case method; Scientific communications in professional activity; project activity; professional competences.

DOI

УДК 378.14.032

Е. Лузік, А. Кокарєва

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЇЇ ПАРАДИГМАЛЬНОЇ КРИЗИ

Резюме

Стаття присвячена ґрунтовному науково-теоретичному аналізу праць вітчизняних та зарубіжних вчених щодо побудови психологічних засад моделювання системи вищої освіти в інформаційно-освітньому середовищі закладів вищої технічної освіти України.

Мета дослідження полягала у концептуалізації і операціоналізації психолого-педагогічних засад моделювання системи вищої освіти ЗВТО в умовах парадигмальної кризи.

Завдання дослідження зосереджено на визначенні теоретичних підходів до вивчення проблеми моделювання системи вищої технічної освіти в інформаційно-освітньому середовищі ЗВТО України в умовах її парадигмальної кризи і диверсифікації вищої професійної освіти; визначенні системоутворюючого принципу психолого-педагогічних засад моделювання системи вищої освіти в рамках гуманістичної парадигми, що забезпечують прогноз і досягнення ефективності функціонування системи в проєкції цілей всіх зацікавлених учасників освітнього процесу у ЗВТО. Для досягнення поставленої мети були використані наступні **методи дослідження**: науковий аналіз; систематизація; узагальнення, педагогічне та математичне моделювання з використанням факторного аналізу.

Результати. У процесі проведеного дослідження було доведено, що застосування моделювання системи вищої освіти на психологічних засадах в ситуації її реформування дозволяє вирішити основні парадигмальні протиріччя у вітчизняній психолого-педагогічній теорії засобами інтерпретаційних схем функціонування і перетворення вищої школи: між ціннісними

установками диверсифікації системи вищої технічної освіти, з одного боку, і цілями та засобами її реалізації – з іншого.

Висновки. Встановлено, що психолого-педагогічними засадами моделювання системи вищої освіти виступають комунікативний підхід як система методологічних засобів, що забезпечують вирішення «протиріччя зустрічі» нормативної та гуманістичної парадигм; інтерпретація цілей (відповідно, критеріїв ефективності або системоутворюючих принципів) функціонування і перетворення системи вищої професійної освіти (ВПО) в рамках гуманістичної парадигми, тобто з позиції всіх зацікавлених учасників освітнього процесу у ЗВТО і ситуації працевлаштування, які визначають обмеження моделі системи вищої освіти. Системоутворюючим принципом моделювання системи ВПО, визначаючим її обмеження, виступає концепт компетентності в рамках гуманістичного підходу, який визначається як стан і рефлексивний механізм досягнення ситуативної релевантності та особистісної ідентичності суб'єкта в контексті професійного становлення.

Ключові слова. Моделювання; система вищої освіти; концепція; парадигма; освітній простір; вища професійна освіта; освітнє середовище ЗВТО; учасники освітнього процесу; суб'єкти працевлаштування, технічний університет.

Вступ. Актуальність дослідження психолого-педагогічних засад моделювання системи вищої освіти обумовлена низкою проблем функціонування та модернізації вищої професійної освіти в Україні. Онтологізація психологічних засад у рамках дослідження визначена сукупністю значень поняття «засади». Це, по-перше, основа або базис психолого-педагогічного моделювання системи ВПО, які традиційно визначаються системним підходом; по-друге, це єдиний (системоутворюючий) принцип або психологічні обмеження системи та її психологічної моделі, які в рамках системного підходу та теорії прийняття рішень, визначаються як мета функціонування системи. Третім значенням поняття «засади» є психологічне обґрунтування необхідності моделювання системи вищої професійної освіти в сучасних умовах її модернізації.

Системний аналіз існування вищої професійної освіти в Україні забезпечує не тільки її вивчення, але головним чином визначає суть проблемної ситуації і дозволяє поставити задачу її перетворення. При цьому моделювання виступає основним засобом реалізації системного аналізу, методом дослідження і прийняття рішення щодо складних соціальних систем, які знаходяться в стані модернізації, забезпечуючи, таким чином, узгодження зусиль усіх зацікавлених в успішному їх функціонуванні суб'єктів. Крім того, це оптимальний спосіб пізнання, прогнозування і удосконалення соціальних систем, тому причинно-наслідкова модель соціального процесу є абстрактним втіленням її механізму.

Відомо, що вища освіта в рамках системного підходу передбачає множинність описів, тому і система вищої професійної освіти України може бути представлена безліччю моделей, побудованих на різних теоретичних основах: філософських (Г. Гегель, В. Гумбольдт, Ж.-П. Сартр, В. Андрюшенко, В. Кремень та ін.); соціологічних (Г. Зборовський, В. Лісовський, Є. Ляхович, І. Марцинківський та ін.); соціально-психологічних (Г. Акопов, Е. Кузьмін та ін.); педагогічних (В. Беспалько, Б. Гершунський, А. Субетто, Ю. Татур та ін.).

Мета дослідження полягає в концептуалізації та операціоналізації психологічних засад моделювання системи вищої освіти в умовах динамічної невизначеності та парадигмальної кризи.

Об'єктом дослідження є «освітній простір» і «освітнє середовище» ЗВТО як психологічні моделі системи вищої професійної освіти (ВПО).

В аспекті конкретизації генеральної сукупності, на яку поширюються висновки дослідження, об'єктом виступали учасники освітнього процесу ЗВТО і суб'єкти працевлаштування (ринку праці).

Предметом дослідження виступають психологічні засади моделювання системи закладу вищої технічної освіти як інформаційно-освітнього середовища в умовах динамічної невизначеності та сучасних криз вищої професійної освіти України.

В якості основної теоретичної гіпотези дослідження розглядається ідея, що застосування технології моделювання системи вищої професійної освіти на психологічних засадах в ситуації її реформування дозволять вирішити основні парадигмальні протиріччя у вітчизняній психолого-педагогічній теорії: між ціннісними установками вищої професійної системи ЗВТО (визначаються в рамках гуманістичного підходу) з одного боку, і цілями і засобами її реалізації (її нормативного характеру) – з іншого.

Часткові гіпотези дослідження полягають в наступному:

ПЕДАГОГІКА

1. Психологічними засадами моделювання ЗВО виступають:

- комунікативний підхід як система методологічних засобів, що забезпечують вирішення «протиріччя зустрічі» нормативної та гуманістичної парадигм, тобто дозволяють подолати стійкість та імпліцитний характер нормативної парадигми в психології та педагогії вищої школи України;

- інтерпретація цілей (відповідно, критеріїв ефективності або системоутворюючих принципів) функціонування і перетворення системи вищої професійної освіти в рамках гуманістичної парадигми, тобто з позиції всіх зацікавлених учасників освітнього процесу у ЗВТО і ситуації працевлаштування, які визначають обмеження психологічної моделі системи вищої освіти.

2. Системоутворюючим принципом або єдиною основою психологічного моделювання системи вищої професійної освіти, визначаючим її обмеження, виступає концепт компетентності в рамках гуманістичного підходу, який визначається як стан і рефлексивний механізм досягнення ситуативної релевантності та особистісної ідентичності суб'єкта в контексті професійного становлення. Концепт компетентності покладений в основу інтерпретаційної просторово-середовищної психологічної моделі системи вищої освіти, дозволяє:

- оцінювати ефективність вищої професійної освіти (в якості системоутворюючих факторів виступають цілі і результат);

- прогнозувати системний психологічний результат функціонування освітньої організації системи вищої професійної освіти в проекції цілей усіх зацікавлених суб'єктів;

- визначати сучасні соціально-психологічні та правові обмеження створення гуманістично-орієнтованої системи вищої професійної освіти в Україні.

У дослідженні використовувалися методи онтологізації і концептуалізації; модельне пояснення, феноменологічний аналіз; методи моделювання – побудова когнітивних моделей та їх формалізація за допомогою контент-аналізу природних категорій, логіко-семантичне моделювання, створення причинно-наслідкових моделей і математичне моделювання за допомогою факторного аналізу. Верифікація моделі-концепту здійснена за допомогою організації та проведення емпіричного дослідження, а також за допомогою релевантної емпірії, отриманої в дослідженнях інших авторів.

Ціннісні орієнтири перетворення вищої професійної школи та практика функціонування вітчизняної вищої освіти в період її диверсифікації протягом більш ніж 20 років визначаються ідеями гуманізації освітнього простору (В. Вернадський, Б. Гершунський, В. Зінченко, А. Асмолов, Б. Братусь та ін.), конкретизованими в особистісно-орієнтованому і суб'єктно-орієнтованому підходах (А. Вербицький, В. Ляудіс, П. Підкасистий, О. Субетто, Л. Фрідман та ін.). Разом з тим, в сучасній практиці закладів вищої професійної освіти України склалася стійка кризова ситуація, яка характеризується тим, що під час навчання в ЗВТО у більшості студентів знижується навчально-професійна мотивація і професійна спрямованість (Н. Мешков, Н. Пейсахов та ін.); типовими стали зміна професії відразу після закінчення ЗВТО і робота не за фахом значної частини випускників; висока корупція в університетах України, що виявляє пріоритет цінності формальних документів для студентів всупереч цінності професійних і науково-дослідних знань, умінь і навичок. Відомий теоретик системного підходу Рассел Л.Акофф стверджує, що «недоліки системи освіти неможливо усунути лише зміною змісту навчання». Потрібна коренна перебудова всієї системи освіти і процесів, в яких вони беруть участь. Негативні тенденції функціонування вищої освіти свідчать про системні психологічні проблеми закладів вищої та вищої технічної освіти в Україні, що характеризуються наступними суперечностями між :

- деклараціями про особистісно-орієнтовану освіту та реальними результатами впливу системи вищої освіти на особистість студента (переважає негативний сценарій особистісного розвитку з дифузиею ідентичності);

- досить високою професійною мотивацією абітурієнтів ЗВТО і загальною тенденцією до зниження професійних мотивів студентів-випускників;

- орієнтацією учасників освітнього процесу на високі вимоги Держстандарту з критеріями оцінки рівня підготовки фахівців і реально низькою кваліфікацією випускників закладів вищої освіти у цілому в Україні (про це свідчать попит і пропозиції на ринку праці);

- потребами (вимогами) суспільства у висококваліфікованих фахівцях і переважанням неспеціалістів в сфері послуг і промисловості, які фактично отримують кваліфікацію не в стінах

ЗВО, а в практичній діяльності (більшість випускників влаштовуються на роботу починаючи з другого курсу, хоча при цьому, як правило, не за фахом і кваліфікацією).

Результати. Ряд аспектів впливу вищої професійної освіти на включення до неї суб'єктів освітнього процесу представлені в соціально-психологічних дослідженнях А. Реана, Г. Аकोпова та ін. Однак увага цих дослідників була зосереджена, в основному, на закономірностях педагогічного спілкування і поведінки суб'єктів освіти в макрогрупових і мікрогрупових умовах освіти ЗВТО, не торкаючись, при цьому, системних механізмів відтворення закономірного психологічного результату системи освіти. Саме тому у процесі модернізації вищої освіти необхідно проведення дослідження функціонування освітньої системи ЗВО в рамках педагогічної психології як системи умов, що визначають цілеспрямовану соціалізацію, закономірні прояви і психічний розвиток включених до неї суб'єктів.

Система вищої освіти як об'єкт дослідження в педагогічній психології являє собою реальну взаємодію суб'єктів на обох полюсах взаємодіючого відкритого освітнього середовища в заданих структурою освітньої організації навчання умовах, де теоретичні метафори «освітній простір» і «освітнє середовище» надають даній взаємодії онтологічний статус.

У педагогічній психології широко застосовуються поняття «простір» і «середовище», причому їх використання пов'язане, перш за все, з гуманістичним напрямком модернізації всіх рівнів освіти (Е. Клімов, В. Панов, І. Фрумін та ін.), однак, в роботах відсутнє чітке розрізнення феноменів, позначених даними теоретичними метафорами. Разом з тим аналіз і операціоналізація психологічних критеріїв ефективності функціонування системи вищої освіти, релевантних гуманістичному напрямку перетворення, обумовлюють необхідність такої диференціації. Саме тому питання ефективності системи вищої освіти як освітнього простору та освітнього середовища, їх взаємодія з особистістю людини є, з точки зору більшості дослідників (В. Панов, Е. Лузік та ін.), предметом вивчення в педагогіці та педагогічній психології.

Найважливіше питання, яке не знайшло достатнього відображення в дослідженнях функціонування вітчизняної системи вищої професійної освіти України як освітнього простору, так і освітнього середовища – це питання про психологічну інтерпретацію функціонування системи освіти, психологічні критерії аналізу та оцінки, що визначають її вдосконалення та перетворення, тобто про системні психологічні результати і принципи (психологічні засади) функціонування системи вищої професійної освіти. Крім того, зміна системи вищої професійної освіти України, пов'язана з орієнтацією на інтеграцію в світову систему вищої освіти: перехід з монорівневої на багаторівневу систему освіти; зміна критеріїв оцінки освітнього результату (компетентнісний підхід) і наявність воєнного стану в Україні, а також аналіз організації технологій та функціонування вищої освіти в розвинених країнах світу акцентують увагу на психологічну інтерпретацію результату функціонування багатоступеневої освіти у вищій та вищій технічній школі України.

Аналіз змін, здійснюваних в світі та системі вищої професійної освіти, дозволяє стверджувати їх контекстний характер, який отримує в багатьох випадках директивно-волонтаристської форми. Разом з тим загальна диверсифікація системи вищої професійної освіти України і, одночасно, її цілісність і системна ідентичність, вимагають усвідомленого стратегічного вибору напрямку змін, адекватність яких може бути визначена в контексті ефективності системи освіти, критерії якої також неоднозначні.

Поглиблення суперечностей у функціонуванні вищої професійної освіти в сучасній Україні (А. Батуєв, О. Волгогонова, А. Горшков, С. Зеніна, Лузік Е., Н. Регуш, О. Стародубец, А. Ходаков та ін.), незважаючи на здійсненні перетворення, дозволяє стверджувати, що не змінилися основні психологічні принципи побудови існуючої системи. Суперечлива інтерпретація ефективності системи вищої освіти в Україні вимагає визначення та узгодження критеріїв, принципів чи психолого-педагогічних засад оцінки системного освітнього результату для створення ефективної освітньої системи.

Криза системи вищої освіти України, очевидно, пов'язана з парадигмальною кризою психолого-педагогічних теорій, що виявляється у втраті пояснювального і прогностичного потенціалів, тобто нездатності теоретичних узагальнень пояснити причини кризових проявів у поведінці суб'єктів освітнього процесу і визначити ефективне перетворення системи вищої освіти України.

Розгляд проблем психологічної теорії в ракурсі існуючих парадигм представлено в роботах А. Асмолова, А. Петровського, Є. Хомського та ін. Парадигмальна інтерпретація практичних проблем функціонування професійної освіти здійснена в дослідженнях А. Субетто, Ю. Татура та

ПЕДАГОГІКА

ін. Однак обговорення проблеми застосування парадигмального погляду до зміни теоретичних підходів у вищій професійній освіті знайшло своє відображення лише в психолого-педагогічних роботах А. Брушлінського, С. Заїр-Бека і деяких інших авторів.

Перехід в психології до гуманістичної парадигми, з точки зору носіїв даної науково-дослідної програми (К. Роджерс, А. Маслоу та ін.) принципово змінює дослідні проєкції, що склалися в психології. Незважаючи на це, у вітчизняних роботах або відсутнє питання про «протиріччя зустрічі» парадигм, або автори заперечують істотні відмінності оптичних проєкцій і наявність імпліцитного знання, критикуючи гуманістичні категорії («самоактуалізація») і феноменологічний підхід (розуміюча психологія) в психологічних дослідженнях (А. Петровський, А. Юревич і ін.).

Застосування комунікативного підходу в ситуації зміни парадигм у вищій професійній освіті, актуальне завдання визначення комунікативних засобів, здатних забезпечити наочне уявлення проблеми, виявлення суті парадигмального протиріччя і досягнення комунікації всіх зацікавлених у вирішенні кризи вищої школи суб'єктів може бути здійснено за допомогою психологічної моделі, що виступає методологічним засобом в силу своєї презентативної та комунікативної природи (А. Уйюмов, В. Штофф та ін.). В якості психологічної моделі складної системи, що має безліч описів, будемо розглядати модель, що побудована на психологічних принципах (засадах) або модель психологічних обмежень функціонування даної системи, а психологічне моделювання – як процес створення формальної моделі психічного (соціально-психологічного) феномена або процесу, тобто формалізованої психологічної абстракції даного процесу, що відтворює його основні психологічні, ключові моменти (механізми) з метою експериментального вивчення.

Як спосіб концентрації уваги на психологічних аспектах функціонування системи вищої освіти психологічне моделювання дозволяє поетапно не тільки описати психологічний результат системи, але і виявити причини негативних тенденцій поведінки її елементів (учасників освітнього процесу) в проєкції системних механізмів відтворення. Саме тому основна проблема дослідження сфокусована на проблемі критеріїв оцінки психологічного результату функціонування системи вищої професійної освіти, що збігаються з цілями її функціонування, які, в свою чергу, виступають обмеженнями системи та її моделі, тобто ознаками допустимого (неприпустимого) і оптимального стану системи, до якого прагне розробник. Основна проблема визначення критеріїв (обмежень) функціонування системи вищої освіти – відмінність і суперечливість цілей та інтересів учасників освітньої організації, де мета функціонування системи виступає її системоутворюючою основою.

У вітчизняних дослідженнях і сучасній практиці функціонування ЗВТО цей психологічний результат (мета і проєкція обмежень системи) визначаються поняттям «компетентність», де операціоналізація категорії «компетентність» в контексті визначення результативної сторони вищої освіти становить концептуальну основу її модернізації. Разом з тим компетентність є категорією, що несе в собі протиріччя старої і нової парадигм в освіті; протиріччя між гуманістичною і біхевіористською традиціями в сьогднішній освіті; між професійно-орієнтованою та загальною підготовкою майбутнього фахівця до життя при компетентнісному підході до освіти, як це відзначають вітчизняні та зарубіжні дослідники (Kerka, Мат'яш). Крім того, відзначається емпірична неспроможність і концептуальна суперечливість компетентнісного підходу в освіті, яка визначається тим, що він не відповідає запитам постійно змінюючих умов життя в сучасному суспільстві, де людині потрібно бути готовим вчитися все життя (О. Мат'яш, Д. Мак Клелланд, Р. Бояціс, Дж. Равен, Kierstead, Smith, Kerka, Nyland). Автори вважають, що компетентнісний підхід в освіті не вирішує складну задачу підготовки сучасної людини до життя, а лише редукує її до практичних потреб економіки, ринку праці та окремого роботодавця, недостатньо враховуючи інші освітні завдання, такі як, формування критичного мислення, здатного розпізнавати і неупереджено аналізувати соціально-політичні процеси в суспільстві – владу, нерівність, корпоративні інтереси (О. Мат'яш). Крім того такий підхід зводить компетентності лише до «умінь і навичок» (skills), поведінкових характеристик (soft skills) в традиціях біхевіоризму, тим самим редуціюючи багатовимірність і непередбачуваність живої людської діяльності та її суб'єкта.

Ідеї Болонського процесу, під егідою якого здійснювалися перетворення у вітчизняній вищій школі - це ідеї стандартизації освіти, тобто надання можливості студенту вчитися в єдиному освітньому просторі (О. Мат'яш, А. Циб та ін.), та категорії «компетентність» - «компетенція», які

визначають напрямок стандартизації у вищій освіті, завжди будуть протистояти індивідуалізації навчання.

Отже, необхідність концептуалізації і операціоналізації психологічних засад моделювання системи вищої освіти й визначення її системоутворюючого принципу в рамках гуманістичної парадигми, що забезпечують прогноз і досягнення ефективності функціонування системи в проекції цілей всіх зацікавлених учасників освітнього процесу у ЗВО, обумовлює актуальність даного дослідження.

Негативні тенденції функціонування системи вищої освіти України, що розкриті і представлені в науково-практичних дослідженнях А. Реана, В. Панова, Н. Регуш, О. Субетто, Ю. Татура, К. Роджерса, А. Маслоу дозволили констатувати наявність ряду суперечностей між:

- деклараціями про особистісно-орієнтовану освіту та реальними результатами впливу системи вищої освіти на особистість студента (переважає негативний сценарій особистісного розвитку з дифузиею ідентичності);

- досить високою професійною мотивацією абітурієнтів ЗВТО і загальною тенденцією до зниження професійних мотивів студентів-випускників;

- орієнтацією учасників освітнього процесу на високі вимоги Держстандарту з критеріями оцінки рівня підготовки фахівців і реально низькою кваліфікацією випускників закладів вищої освіти у цілому в Україні (про це свідчать попит і пропозиції на ринку праці);

- потребами (вимогами) суспільства у висококваліфікованих фахівцях і переважанням неспеціалістів в сфері послуг і промисловості, які фактично отримують кваліфікацію не в стінах ЗВО, а в практичній діяльності (більшість випускників влаштовуються на роботу починаючи з другого курсу, хоча при цьому, як правило, не за фахом і кваліфікацією).

Дискусія Застосування комунікативного підходу в ситуації змін парадигм у вищій професійній освіті, актуальне завдання визначення комунікативних засобів, здатних забезпечити наочне уявлення проблеми; виявлення суті їх парадигмального протиріччя і досягнення комунікації всіх зацікавлених у вирішенні кризи вищої школи суб'єктів може бути здійснено за допомогою психологічної моделі, побудованої на психологічних засадах, що виступала методологічним засобом в силу своєї презентативної та комунікативної природи (А. Уйомов та ін.), або модель психологічних обмежень функціонування даної системи, а психолого-педагогічне моделювання – як процес створення формальної моделі соціально-психологічного процесу, що відтворює його основні психологічні та ключові моменти з метою експериментального вивчення. В той же час, як спосіб концентрації уваги на психолого-педагогічних аспектах функціонування системи вищої освіти, психологічне моделювання дозволяло поетапно не тільки описати психолого-педагогічний результат системи, але й виявити причини негативних тенденцій поведінки учасників освітнього процесу в проекції системних механізмів відтворення. Саме тому основна проблема визначення критеріїв (обмежень) функціонування системи вищої освіти – відмінності і суперечливості цілей та інтересів учасників освітнього процесу в ЗВТО, де мета функціонування системи виступала її системоутворюючою основою, в дослідженні була визначена поняттям «компетентність», яка є категорією, що несе в собі протиріччя старої і нової парадигм в освіті; між професійно-орієнтованою та загальною підготовкою майбутнього фахівця при компетентнісному підході до освіти (Кечка, О. Матяш та ін.) В той же час виявилась емпірична неспроможність і концептуальна суперечливість компетентнісного підходу в системі вищої освіти України, яка визначається тим, що він не відповідає запитам постійно змінюючих умов життя в сучасному суспільстві, де людині потрібно бути готовою вчитися все життя (О. Матяш, Д. Мак Клелланд, Дж. Равен, Кечка, Nyland). Ця думка підтверджується тим, що існуюча система вищої освіти України не вирішує складну задачу підготовки сучасної людини до життя, а лише редукує її до практичних потреб економіки, ринку праці та окремого роботодавця, недостатньо враховуючи інші освітні завдання, такі як: формування критичного мислення, «здатного неупереджено аналізувати соціально-політичні процеси в суспільстві – владу, нерівність, корпоративні інтереси» (О.Матяш). Крім того, такий підхід зводить компетентності лише до «умінь і навичок» (Hard Spills) та поведінкових характеристик (Soft skills), тим самим редуцируючи багатовимірність і непередбачуваність людської діяльності та її суб'єкта.

Таким чином ідеї Болонського процесу, під егідою якого здійснювалися перетворення у вітчизняній вищій школі, а саме, ідеї стандартизації освіти, тобто надання можливості студенту вчитися в єдиному освітньому просторі, та категорії «компетентність – компетенція», які визначають напрямок стандартизації у вищій школі, завжди будуть протистояти індивідуалізації навчання.

ПЕДАГОГІКА

Отримані теоретичні результати дослідження підтвердили, що психологічне моделювання системи вищої професійної освіти в ЗВО являє собою побудову моделей як освітнього простору так і інформаційного освітнього середовища ЗВТО;

- психологічними засадами оцінки ефективності і, отже, моделювання створюваних версій системи вищої професійної освіти в процесі її зміни (критеріями оцінки психологічного результату функціонування ЗВТО) виступають похідні від просторових (причинні змінні) атрибутивних характеристик середовища (проміжні та підсумкові змінні). Схема психологічної оцінки системи вищої професійної освіти, релевантна гуманістичним настановам її перетворення, відповідає внутрішнім критеріям або цілям функціонування всіх включених в систему освіти суб'єктів, ситуацій працевлаштування та професійного функціонування суб'єктів;

- варіанти диверсифікації системи вищої освіти України і теорії, що забезпечують інтерпретаційними схемами процеси перетворення системи ЗВТО, виявляють виражений парадигмальний характер, тобто вони є сукупністю переконань, цінностей, дослідницьких засобів, що визначають інтерпретаційні схеми в рамках нормативного підходу, обумовленого імпліцитним знанням; комунікативний підхід до зміни парадигм реалізується за допомогою принципів (системний детермінізм («вивчення зробленим»)); партисипативності (участі), ілюкційності (презентації, децентрації), принципів зворотного зв'язку, модельного пояснення (полілога теорій), а засобами реалізації комунікативного підходу є: топологічна інтерпретація об'єкта дослідження, моделювання, редукція і реінтерпретація отриманих в різних дослідженнях фактів, дозволяючи, таким чином, подолати стійкість і консерватизм, що обумовлені соціальним характером і «очевидністю» імпліцитного знання, яке відображає єдність світоглядних основ інтерпретацій гуманістичної психології;

- системоутворюючою основою вітчизняної системи вищої професійної освіти виступають вимоги суспільства, що визначають фактор дегуманізації і, як наслідок, емерджентні ознаки: кризові тенденції функціонування системи вищої професійної освіти. Привнесені зміни, що здійснюванні протягом диверсифікаційного періоду функціонування системи вищої освіти, не зачіпають її системоутворюючих основ, релевантних нормативному підходу. Саме тому методологічна проєкція кризи вищої професійної освіти визначається основним протиріччям між гуманістичними установками перетворення системи вищої освіти і цілями, а також способами перетворення, реалізованими в рамках нормативної або технократичної парадигми;

- концепт компетентності, як результат онтологізації психологічних засад моделювання системи вищої професійної освіти в ході модельного пояснення, моделювання та феноменологічного дослідження, є концептуальною моделлю при фундаментальній ролі гуманістичної теорії в ієрархії теорій, що визначають інтерпретаційні схеми, при цьому компетентність в даній концептуальній інтерпретації виступає системоутворюючим принципом або єдиною психологічною основою моделювання систем вищої освіти, що дозволяє прогнозувати їх ефективність і релевантність гуманістичному або нормативному підходу. Компетентність визначається як стан і рефлексивний механізм досягнення ситуативної релевантності та особистісної ідентичності суб'єкта в контексті професійного становлення, що дозволяє оцінювати ефективність вищої професійної освіти, прогнозувати системний результат функціонування освітньої організації (системи ЗВТО) в проєкції цілей усіх зацікавлених суб'єктів, а також визначати соціально-психологічні та правові обмеження створення гуманістично-орієнтованої системи вищої освіти;

- компонентами концепту компетентності, що визначають його прогностичний і пояснювальний потенціал, виступають:

- *орієнтовний*, що забезпечує диференційоване (за принципом значущості для суб'єкта і особливостей ініціації орієнтовної основи діяльності) визначення зовнішніх і внутрішніх аспектів ситуації, що обумовлюють передбачення наслідків ситуації і прогнозу щодо саморозвитку суб'єкта, тобто досягнення ситуативної релевантності та особистісної ідентичності;

- *регулятивний*, як наслідок орієнтування в ситуації, що відображає тип мотиваційного стану суб'єкта (інтринсивне (мотиваційне обумовлення) або екстринсивне (мотиваційне опосередкування));

- *діагностичний* компонент, що визначається як характеристика ситуативної конгруентності та особистісної ідентичності суб'єкта.

Як рефлексивний механізм досягнення ситуативної релевантності компетентність визначається змістом рефлексії (особистісне чи інтелектуальне) і засобами досягнення релевантності (придушення власних проявів або заперечення ситуації).

- Феноменологічне дослідження компетентності підтверджує теоретичну валідність розробленого концепту-моделі, де верифікація концепту і концептуально-пояснювальної схеми в різних формах (пряма, часткова верифікація за допомогою здійснення експерименту і непряма інверсна верифікація за допомогою залучення релевантної емпірії, отриманої в інших дослідженнях) підтверджує прогностичний і пояснювальний статус, а також функціональну і структурну повноту даної психологічної моделі;

- модель системи вищої професійної освіти, психологічною основою якої виступає концепт компетентності, дозволяє здійснити попередній прогноз у формі визначення соціально-психологічних і правових обмежень створення особистісно-орієнтованої системи вищої професійної освіти в Україні і визначити шляхи перетворення сформованої правової та соціокультурної ситуації (передбачений прогноз).

Висновки. У результаті дослідження вирішена науково-практична проблема виявлення та визначення основного (парадигмального) протиріччя диверсифікації, що спрощено в кризових проявах функціонування вищої освіти України: між гуманістичними ціннісними установками перетворення і його нормативною реалізацією; вироблена система методологічних принципів (системний детермінізм («вивчення зробленим»)), партисипативність (участь), ілюкційність (презентація, децентрація), принцип зворотного зв'язку, модельне пояснення (полілог теорій) і засоби їх реалізації (топологічна інтерпретація об'єкта дослідження, моделювання, редукція і реінтерпретація отриманих фактів) в рамках комунікативного підходу до зміни парадигм в освіті; дане дослідження відкриває новий напрямок досліджень в педагогічній психології, бо концепт компетентності, що онтологізований в рамках гуманістичної психології та релевантний ціннісним установкам диверсифікації вітчизняної системи вищої освіти, визначає зміну бачення (проекції) предметних полів дослідження компонентів системи вищої освіти та професійного становлення суб'єкта (компетентність, всупереч традиційному розгляду її як іманентної властивості професіонала, інтерпретується як перманентний стан і рефлексивний механізм досягнення суб'єктом ситуативної релевантності та особистісної ідентичності), а також задає уявлення про рівневу організацію взаємопов'язаних в рамках даних об'єктів психологічного дослідження понять; у ході верифікації моделі-концепту визначені й описані прояви компетентності сукупних суб'єктів освітнього процесу та професійного становлення у ЗВТО, що пояснюють кризовий стан системи вищої професійної освіти і дозволяють прогнозувати її динаміку і тенденції в умовах подальших її перетворень і зміни ситуації працевлаштування; виявлено функціональну повноту концепту компетентності як щодо реалізації напрямів та структури оцінки суб'єктивної спроможності (орієнтування, регуляція і діагностика), так і в плані суб'єктної конкретизації – концепт дозволяє реалізовувати цілі всіх зацікавлених учасників освітнього процесу у ЗВТО в ситуації працевлаштування та в контексті професійного функціонування.

Визначено концептуальні застави психолого-педагогічного моделювання системи вищої професійної освіти в умовах парадигмальної кризи та диверсифікації, а саме:

- розроблені принципи і система засобів комунікативного підходу стосовно зміни парадигм у вищій освіті, що забезпечують оптимальну стратегію і ефективну тактику узгодження інтерпретаційних позицій, досягнення комунікації дослідників (розуміння або ідентифікації смислів), що усувають «парадокс зустрічі» нової (гуманістичної) і старої освітньої парадигм;

- за допомогою модельного пояснення і моделювання розроблено концепт компетентності просторово-середовищної моделі, яка виступає інтерпретаційною схемою, що дозволяє продукувати сукупність гіпотез і припущень про сутність досліджуваних об'єктів (про закономірності та тенденції в проявах суб'єктів освітнього процесу ЗВТО) і виходити на рівень емпіричних досліджень та передбачувальних прогнозів диверсифікації системи вищої професійної освіти в Україні;

- за допомогою верифікації моделі-концепту виявлений її пояснювальний і прогностичний потенціал: дано пояснення деструктивних ознак функціонування системи вищої професійної освіти України і передбачений прогноз щодо спрямування її ефективного перетворення. Позначено соціально-психологічні та правові обмеження створення гуманістично- (особистісно) орієнтованої системи вищої освіти в Україні.

-

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Огнев'юк, В.О. (2003). Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. Київ: Знання України, 448 с.
- Андрющенко, В.П., Зязюн І.А., & Кремень В.Г. (Ред.). (2003). Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз. Київ: Наукова думка, 854 с.
- Bloom, B., Englehart, M., Furst, E., & Hill, W. (1956). *Krath – Vokld. Taxonomy of Educational objectives: The Classification of Educational Coals Handbook I: Cognitive Domasn.* New York: Longmans Green.
- Rogers, E.M. (1983). *Diffusion of movation.* Free Press, 4.
- Maslach, C. (1978). *Job burnout: how people cope.* California: Public Wealf, Spring, 237 p.
- Kelly, G. A. (1991). *The psychology of personal constructs: Vol. 1. A theory of personality.* L.: Routledge., (Original work published 1955).
- Kokarieva, A., Khomenko-Semenova L., Glushanytsia N., Ievtushenko I., & Odarchenko R. (2019). *Information and Communication Technologies in the Professional Training of Engineers. Proceedings of the International Workshop on Conflict Management in Global Information Networks (CMiGIN 2019) co-located with 1st International Conference on Cyber Hygiene and Conflict Management in Global Information Networks/ Lviv, Ukraine, November 29, p. 496-506 (SCOPUS).*
- Kokareva, A., & Khomenko-Semenova L. (2019). *Analysis of professional motiveness and pedagogical Skills of Teachers. Danish Scientific Journal (DSJ), 28, 17-22.*
- Luzik, E., Khomenko-Semenova L., & Kokarieva A. (2020). *Organizational principles of implementing the model of future specialists' personal and professional development in the educational and information environment of a technical university. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту „НАУ-друк”, 1(16), 86-96.*
- Вебер, М. (2018). *Протестантська етика і дух капіталізму (пер. з англ. Олександр Погорілий).* Київ: Наш Формат, 216 с. ISBN 978-617-7552-28-3.
- Остін, Дж. (2005). *Гордість і упередженість. (пер. з англ. В. Горбатко).* Харків : Фоліо, 350 р. ISBN 9660328974.
- Мамардашвілі, М.К. (2002). *Філософський енциклопедичний словник. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 359-742 с.*

REFERENCES

- Ohneviuk, V.O. (2003). *Osvita v systemi tsinnostei staloho liudskoho rozvytku [Education in the value system of sustainable human development].* Kyiv: Znannia Ukrainy, 448 s.
- Andriushchenko, V.P., Ziazun I.A., & Kremen V.H. (Red.). (2003). *Neperervna profesiina osvita: filosofiia, pedahohichni paradyhmy, prohnoz [Continuing professional education: philosophy, pedagogical paradigms, forecast].* Kyiv: Naukova dumka, 854 s.
- Bloom, B., Englehart, M., Furst, E., & Hill, W. (1956). *Krath – Vokld. Taxonomy of Educational objectives: The Classification of Educational Coals Handbook I: Cognitive Domasn.* New York: Longmans Green.
- Rogers, E.M. (1983). *Diffusion of movation.* Free Press, 4.
- Maslach, C. (1978). *Job burnout: how people cope.* California: Public Wealf, Spring, 237 p.
- Kelly, G. A. (1991). *The psychology of personal constructs: Vol. 1. A theory of personality.* L.: Routledge., (Original work published 1955).
- Kokarieva, A., Khomenko-Semenova L., Glushanytsia N., Ievtushenko I., & Odarchenko R. (2019). *Information and Communication Technologies in the Professional Training of Engineers. Proceedings of the International Workshop on Conflict Management in Global Information Networks (CMiGIN 2019) co-located with 1st International Conference on Cyber Hygiene and Conflict Management in Global Information Networks/ Lviv, Ukraine, November 29, p. 496-506 (SCOPUS).*
- Kokareva, A., & Khomenko-Semenova L. (2019). *Analysis of professional motiveness and pedagogical Skills of Teachers. Danish Scientific Journal (DSJ), 28, 17-22.*
- Luzik E., Khomenko-Semenova L., & Kokarieva A. (2020). *Organizational principles of implementing the model of future specialists' personal and professional development in the educational and information environment of a technical university. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту „НАУ-друк”, 1(16), 86-96.*
- Veber, M. (2018). *Protestantska etyka i dukh kapitalizmu (per. z anhl. Oleksandr Pohorilyi) [Protestant ethics and the spirit of capitalism].* Kyiv: Nash Format, 216 s. ISBN 978-617-7552-28-3.

Ostin, Dzh. (2005). *Hordist i uperedzhenist [Pride and Prejudice]* (per. z anhl. V. Horbatko). Kharkiv : Folio, 350 p. ISBN 9660328974.

Mamardashvili, M.K. (2002). *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary]*. Kyiv : Instytut filosofii imeni Hryhoriia Skovorody NAN Ukrainy : Abrys, 359-742 s.

E. Luzik, A. Kokarjeva

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF HIGHER EDUCATION MODELING SYSTEM IN UKRAINE IN ITS CONDITIONS OF PARADIGMATIC CRISIS

Abstract

The article is devoted to a thorough scientific and theoretical analysis of the domestic and foreign scientists works concerning the construction of the psychological foundations of the higher education system modeling in the information and educational environment of higher technical education institutions of Ukraine.

Aim of study was to conceptualize and operationalize the psychological and pedagogical foundations of the higher education system modeling of higher technical education institutions under the paradigmatic crisis conditions.

Objectives of the study is focused on the definition of theoretical approaches to the study of the modeling problem of the higher technical education system in the information and educational environment of the Ukrainian higher technical education institutions in the conditions of its paradigmatic crisis and diversification of higher professional education; determination of the system-forming principle of the psychological and pedagogical foundations of the modeling of the higher education system within the framework of the humanistic paradigm, which ensure the forecast and achievement of the effectiveness of the functioning of the system in the projection of the goals of all interested participants of the educational process in the HTEI. There were used next **research methods** for the goal achieving: scientific analysis; systematization; generalization, pedagogical and mathematical modeling with using factor analysis.

Results. In the course of the research, it was proved that the application of the higher education system modeling on psychological grounds in the situation of its reformation allows to resolve the main paradigmatic contradictions in the domestic psychological and pedagogical theory by means of interpretive schemes of higher school functioning and transformation: between the value attitudes of the higher technical education system diversification, with on the one hand, and the goals and means of its implementation - on the other.

Conclusions. It has been identified that the communicative approach as a system of methodological tools that provide a solution to the "contradiction of the meeting" of normative and humanistic paradigms is the psychological and pedagogical basis for modeling the higher education system; interpretation of the goals (respectively, efficiency criteria or system-forming principles) of the functioning and transformation of the higher professional education (HPE) system within the framework of the humanistic paradigm, i.e. from the position of all interested participants in the educational process in the HTEI and the employment situation, which determine the limitations of the higher education system model. The system-forming principle of modeling the HPE system, determining its limitations, is the concept of competence within the framework of the humanistic approach, which is defined as a state and reflexive mechanism for achieving situational relevance and personal identity of the subject in the context of professional development.

Key words: Modeling; higher education system; concept; paradigm; educational space; higher professional education; educational environment of HTEI; participants in the educational process; subjects of employment, technical university.